

BAUDELAIRE'DE TANRI'YA SAYGI VE BAŞKALDIRI*

Nedim KULA**

BAUDELAIRE'DE TANRI'YA SAYGI VE BAŞKALDIRI

Gustave Bourdin'in, *Les Fleurs du mal*'in yayınlanmasından on gün sonra 5 Temmuz 1857'de *Le Figaro*'da çıkan makalesindeki "Bu kitap, her türlü zihinsel bozukluğa ve kalp kokuşmuşluğuna açık bir hastanedir" sözleri İçişleri Bakanlığı'nın dikkatini çeker. Savcı, *Les Fleurs du mal* kitabıyla ilgili iddianamesinde, kamu ahlakına ve dini ahlaka bir saldırı olduğu görüşünde ısrar eder. Bizi ilgilendiren durum, *Le Reniement de Saint Pierre, Abel et Cain, Les Litanies de Satan, Le Vin de l'Assassin* gibi bazı şiirlerin varlığına rağmen verilen hükmün, şairin din ahlakına aykırılık suçundan mahkûm edilmesini engellemiş olmasıdır. Yanılgıya düşmemek için, bu çalışmada, şairi bir insan ve sanatçı olarak ele almak doğru olacaktır. Şairin günlük yaşamında, *Günlükler*'inde Tanrı'ya karşı bir başkaldırı saptamak mümkün değildir. Aile ocağında, eğitim hayatında çok sağlam Katolik inanç terbiyesinden geçmiş şair, Kutsal Kitap'ta konu edilen "İlk Günah" kavramının etkisi altında kalmış Katolik inancıyla, son derece saygı duyduğu Yüce Tanrı'yı sonsuz bir umut kaynağı olarak görmektedir. Ancak, sanatsal etkinliğe geçtiğinde bu tutum tamamen değişir; sanatçı gerçeğin dışına çıkar, kendisini rahatlığın, özgürlüğün kollarına bırakır. Şeytan'a, bu "sürgün prens"e, gözden düşmüş varlığa duyduğu hayranlıkla uyarıldığını, yazdığını fark eder; ne de olsa, Hz. İsa'nın peşinden giden ilk kişi olan Aziz Petrus, kendisini İsa'nın dostu olmakla suçlayan kalabalığın önünde Efendisini üç kez inkâr etmeye zorlanmış, Kabil de adağını Rab'bin reddetmesi yüzünden kardeşi Habil'i öldürerek ilk katil olmuştur. Bu sebeple masumların suçlu sayıldığı, asıl suçlularına sahte maskeler altında ayrıcalıklı bireyler haline geldiği bir dünya düzeninde, insana dair olumsuz düşüncesinden dolayı göklerdeki seçkin yerinden olan Şeytan'ın, emeği hiçe sayıldığı için kardeş katili olan Kabil'in yanında yer alır. Baudelaire, dualara, insanoğlunun ıstırabına duyarsız kalan, zayıfı ezmeyi seven zalim güce başkaldırır. Ancak durum ne olursa olsun, ona göre "Tanrı'ya ya da maneviyata yakarış, derece derece yükselme arzusudur." Şairin, çarımhta Tanrı'ya niçin kendini terk ettiğini haykırarak soran, sonra da can veren İsa'dan, kötülükten uzak biri olduğu halde, acılar içinde kıvrandırılan Eyüp'ten farkı yoktur.

Anahtar sözcükler: Saygı, Başkaldırı, Tanrı, Sanatsal etkinlik, Katolik inanç, İlk günah, İki benlikli insanın acıklı konumu, Dini ahlak, Varlığın ezilmesi, Beşeri sefalet.

LE RESPECT ET LA RÉVOLTE ENVERS DIEU CHEZ BAUDELAIRE

Après la parution de l'article de Gustave Bourdin dans *le Figaro* du cinq juillet 1857, dix jours après la mise en vente des *Fleurs du mal*, "ce livre, un hôpital ouvert à toutes les démences de l'esprit, à toutes les putridités du cœur" attire l'attention du Ministère de l'Intérieur. Dans son réquisitoire prononcé contre *Les Fleurs du mal*, le procureur insiste sur l'offense à la morale publique et à la morale religieuse. Ce qui nous intéresse, c'est que le jugement rendu empêche la condamnation du poète en ce qui touche le délit d'offense à la morale religieuse malgré l'existence de certains poèmes tels que *Le Reniement de Saint Pierre, Abel et Cain, Les Litanies de Satan, Le Vin de l'Assassin*. Pour ne pas tomber dans l'erreur, il est convenable de prendre en main le sujet d'étude en considérant le poète comme homme et artiste. Dans ses *Journaux intimes*, il n'est guère

* Geliş tarihi: 27.09.2022 – Kabul tarihi: 21.01.2023

** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, kula@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7331-3188

possible de constater une révolte contre Dieu. Sous l'influence de la foi catholique, respectueux envers le Tout-Puissant, il le voit comme source inépuisable d'espoir. Mais, par un retour dans son activité artistique, réalisant une évasion hors du réel, il se sent libre d'agir. Il se trouve stimulé par l'admiration qu'il éprouve pour Satan, ce "prince d'exil", créature déchue, privé de ses privilèges ; Saint Pierre, le premier à suivre Jésus, obligé de renier trois fois son maître devant la foule qui l'accuse d'être un ami de Jésus ; et Cain, auteur du premier homicide en tuant son frère Abel à cause du refus de son offrande par l'Éternel. Baudelaire se révolte contre une autorité insensible aux prières, aux misères de l'être humain, contre la puissance cruelle qui aime écraser l'âme vaincue. Mais, quoi qu'il en soit, selon lui, "l'invocation vers Dieu ou spiritualité est un désir de monter en grade."

Mots-clés: *respect, révolte, Dieu, activité artistique, foi catholique, péché originel, tragédie de l'homme double, misère humaine.*

RESPECT AND REVOLT AGAINST GOD IN BAUDELAIRE

After the publication of the article by Gustave Bourdin in *Le Figaro* of July 5, 1857, ten days after *The Flowers of Evil* went on sale, "this book, a hospital open to all dementias of the mind, to all putridities of the heart" attracts the attention of the Ministry of the Interior. In his indictment against *The Flowers of Evil*, the prosecutor insists on the offense to public morals and religious morals. What interests us is that the judgment made prevents the condemnation of the poet with regard to the offense to religious morality despite the existence of certain poems such as *The Denial of Saint Peter, Abel and Cain, The Litanies of Satan, The Wine of the Assassin*. In order not to fall into error, it is appropriate to address the subject of study by considering the poet as a man and an artist. In his real life, in his *Diaries*, it is impossible to observe a revolt against God. Under the influence of the Catholic faith, respectful towards the Almighty, he sees him as an inexhaustible source of hope. But, in his artistic activity, he feels free to act, realizing an escape from reality. He finds himself stimulated by his admiration for Satan, this "prince of exile", a fallen creature, deprived of his privileges; Saint Peter, the first to follow Jesus, forced to deny his master three times in front of the crowd who accused him of being a friend of Jesus; and Cain, who became the first murderer by killing his brother Abel because of the refusal of his offering by the Eternal. Baudelaire revolts against an authority insensitive to prayers, to the miseries of human beings, against the cruel power that likes to crush the defeated soul. But, in any case, according to him, "the invocation towards God or spirituality is a desire to promote."

Keywords: *Respect, Revolt, God, Artistic activity, Catholic Faith, original sin, Tragedy of the double man, Religious morality, Crushing of being, Human misery.*

Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri (Les Fleurs du mal)* 25 Nisan 1857'de bin üç yüz adet olarak satışa çıkarılır. Bu tarihten on gün sonra, *Le Figaro*'da, Gustave Bourdin imzasıyla kitap hakkında ağır eleştiri yapılır. İğrençliğin rezillikle olan birlikteliğinden söz edilerek, aklın, yüreğin hastalıklarını sergileyen "hastane" vurgusu yapılır. İlgili bakanlık bu yayın üzerine savcılığın dikkatini çeker. 19 Temmuzda kitap toplatılır, yazarı, yayıncısı hakkında dava açılır. 20 Ağustos günü de, kitabın yazgısını belirleyecek duruşma 6. Ceza Mahkemesi'nde başlar. Şairin avukatı Gustave Chaix d'Est-Ange, savcı ise, Flaubert'in *Madame Bovary*'sini de yargılayan Ernest Pinard'dır. Töreye saldırıdan dolayı, daha önceki incelemelerimizin birinde ele alındığı için başlıklarını vermeye gerek duymadığımız altı şiir suçlu bulunur. Savcının dini inançlara aykırı bulduğu, bu çalışmanın da

konusunu oluşturacak dört şiir, ortaya sürülen kanıtlar ikna edici bulunmadığından aklanır.

Baudelaire'in dini inancı, Tanrı'ya olan yaklaşımı, Şeytan'a dair yaptığı övgüler ışığında irdelenirse, bizi olumsuz saptamaya götürür, şairi kolayca tanrıtanıamaz konuma yerleştirmemize olanak sağlar. Oysa, biraz sonra alıntılatacağımız bazı dizeler, günceler, mektuplar, her ne kadar ağır şekilde eleştirmiş olursa olsun, şairdeki Tanrı inancının içtenliğine tanıklık eder gibidirler. Baudelaire dindar bir kadının oğludur, Katolik öğretinin şekil verdiği sağlam bir eğitimden geçmiştir. Bütün hayatını birlikte geçirdiği Jeanne Duval'in kara kalem resmini yaparken, resmin altına yazdığı birkaç Latince kelime, onun Kutsal Kitap'ı ne kadar ayrıntılı bildiğini bize gösterir. *Kötülük Çiçekleri*'nin başında bulunan **Okur'a (Au Lecteur)** şiirini okuduğumuzda şaşkınlık içinde kalırız. Daha bu ilk şiirde, okuyucu olarak, karşımızda şairin değil, kilisede vaaz veren din adamının olduğunu düşünürüz. Özellikle şu ikinci dördlük, bizi şairin odasından alıp bir çırpıda kilisenin sınırları içine sokuverir:

*“Günahlarımız inatçı, gevşek tövbemiz;/ İç döker, acısını çıkarırız
bol bol,/ Dönerken sevinç verir bize batacak yol,/ Kirlerimiz pis
yaşlarla ıkanır deriz.”(Nos péchés sont têtus, nos repentirs sont
lâches;/ Nous nous faisons payer grasement nos aveux,/ Et nous
rentrons gaîment dans le chemin bourbeux,/ Croyant par de vils
pleurs laver toutes nos taches)¹*

Şair, dizelerin devamında, hayat boyu süren pişmanlıkların, yanlışların, hataların, zayıflıkların gövdemizi bitler gibi sardığını, bu küçük hayvanlarla yaşayan dilencilerden farkımız olmadığını, koca İblis'in bizi kötülük yastığı üstünde bebek misali salladığını, bizi oynatan ipleri elinde tuttuğunu, yasak olandan zevk alıp her adımda cehenneme indiğimizi dile getirir. Yürüyen, sürünen, uçan korku saçan varlıklardan daha da korkunç olan bir güç vardır, adına can sıkıntısı denilen. Onun etkisi altında insan, yasak meyve kadar çekici hale geliveren günah diyarına adımını atar, sonra da dipsiz bir uçurumun sınırsız karanlığında yiter gider. En sonunda ölümlüye düşen, acınası görünüm sunan yazgısı karşısında boyun eğmektir. Hangi din söz konusu olursa olsun, bu dizelerdeki söylem, din adamının ağzına uygundur. Baudelaire'i hiç tanımamış olsak, bu şiir, yazan kişinin adı belirtilmeden önümüze konsa, onu okuduktan sonra üstümüzde bırakacağı izlenim, ibadet yerinde vaaz veren şair-düşünür ruhlu birinin kaleminden çıkabileceğidir.

Apaçık Yüreğim(Mon Coeur mis à nu)'de belirttiği gibi, Tanrı, varlığını sürdürmek için, var olmasına bile gerek olmayan tek varlıktır. O olmasaydı, din yine kutsal, tanrısal olurdu. Ona yapılan yakarı, güç için sarnıç işlevi görür. Duada tinsel canlılık yaratan büyüleyici hava vardır. Tanrı'ya yönelme, aşama aşama yükselme isteği verir. Her bireyin en yüce dostu, tükenmez sevgi kaynağı olarak gördüğü bu ulu varlığa şöyle dua eder: *“Annem yüzümden beni cezalandırma Tanrım, benim yüzümden de annemi cezalandırma. – Babamın ve Mariette'in ruhlarını sana emanet ediyorum. – Bana güç ver, görevimi her gün hemen yerine getirme, böylece bir kahraman, bir Ermiş olabileceğimi ver.”²*

Bu satırlarda, onun Tanrı'ya olan yaklaşımında nasıl çocuksu, saf bir tutum içinde olduğunu açık şekilde gözlemliyoruz. Ama iş yaratma eylemine geldiğinde, bu içtenlik başkaldırıya dönüşecektir. Şairin gündelik yaşamdaki tavriyla sanatçı kimliğiyle yansıttığı davranış biçimi birbirinden çok farklıdır. Birincisi, yetişme tarzının etkisiyle sıradan bir ölümlüye, ikincisi ise, yaratabilme becerisiyle sanatçıya uygun düşer. Şairin dini inançlara aykırı bulunan şiirlerinden biri **Katilin Şarabı (Le Vin de l'assassin)** başlığını taşır. Bir adam çıkar karşımıza, karısının öldüğünü, artık tek başına kaldığını söyler. Her gün karşılaşılan sıradan bir gerçektir bu. Ardından, kişinin şaraba olan düşkünlüğü ortaya çıkar. Eve parasız döndüğünde, eşinin haykırışları, sızlanışları aklına gelir. Artık, bundan sonra karışanı yoktur, rahatlıkla, istediği kadar içkisini içebilir. Gökyüzünün harika olduğunu fark eder, soluduğu hava tertemizdir, kral olsa ancak bu kadar mutlu olabilir. Şiirin dördünce dördlüğüne geldiğimizde, sahne tamamen değişir. Kadın ölmemiş, sarhoş kocası tarafından öldürülüp bir kuyuya atılmış, üzeri de taşlarla kaplanmış. Geçmiş günlerin anısına, barışmak için, bir buluşma ister eşinden. Gelir kadın, hâlâ güzeldir, yorgunluk aksa da yüzünden, hoştur. Onu çok sevmektedir adam, sevdiği için çıkartır yaşantısından. İşte, elde ettiği özgürlük! Adı açıkça konmasa da, onu ölüme götürecektir bir eylem geçer aklından. Akşam olduğunda, sarhoş olunca, uzanacaktır yere boylu boyunca, pişmanlıktan, korkudan uzak, bekleyecektir yükü ağır bir arabanın üstünden geçip canını almasını : *“Ya çiğneyip geçer suçlu kafamı/ Ya biçer gövdemi tam ortasından,/ Şu Tanrı'yı hiçe sayışım ondan,/ Kutsal Yazgı, Şeytan umurumda mı!(Ecraser ma tête coupable/ Ou me couper par le milieu,/ Je m'en moque comme de Dieu,/ Du Diable ou de la Sainte Table!)³*

Şarabın katil edip intihara sürüklediği bu adamın nasıl bir yaşam sürüp o hale geldiğini, şair bize yansıtmaz. Mesleği nedir, hangi fiziksel özelliklere sahiptir bilmeyiz. Koca zaman diliminden sadece bir andır önümüze konan, bütünden koparılmış bir parça. Burada önemli olan, acımasızmış gibi gösterilen aslında duyarlı bir insanın yaptığı, yapacağı iki eylem karşısında sessizliğini koruyan, yalnız seyretmekle yetinen üç yargıcın konumu. Tanrı, Şeytan, Yazgı, mermer heykellerdeki donuk gözler kadar duyarsızlar, dizelerde dışarıda bırakılmayı hak ediyorlar.

Aziz Pierre'in İsa'yı Yadsıması(Le Reniement de Saint Pierre) mahkemenin dini suç aradığı bir başka şiirdir. Tanrı, sevgililer sevgilisi olarak gördüğü varlık karşısında bile aynı duyarsızlığa sahiptir. İsa'nın yakalandığı andan başlayarak çarمیhta son nefesini verdiği ana kadar çektiği acılar, inançsızların ettiği küfürler, alaylar duyarlı bir insanın kalbini sızlatırken, göklerin yüce Varlığını etkilemez. Şiirin ilk dizelerinde, Tanrı, meleklileri eğlenen, şarap içip etle beslenen bir tirana benzetilir. Zevk, sefa peşinde koşmayı devlet hizmetinin önüne geçiren bazı Roma imparatorlarını bize anımsatır. Aşağıda olup bitenlere gözünü yummuş, kulağını tıkamış bir hali vardır. Akıtılan kanlara doymaz, işkence çekenlerin hıçkırıklarına aldırılmaz gökler. Şair, Tanrı'yı öyle betimler ki, Kutsal Kitap'taki güçlü sesli yaratıcının yerini, iştah hazretlerini doyurmak için sofraya oturmakta sabırsızlanan Rabelais'nin devi alır. Tükürülürken yüzüne, bütün insanlığı taşımak zorunda olduğu o başına oturtulurken kanlar içinde

birakan dikenli taç, çiviler girerken kutsal bedenine, şair, ona seslenme gereğini duyar: “- İsa, zeytinlikte, anımsa, nasıl içten/ Çöküp dua ederdin Tanrıya. Gün geldi./ Aynı Tanrı göklerden aldurmaksızın güldü/ İğrenç cellatlar seni çarmıha çivilerken,” (- Ah! Jésus, souviens-toi du Jardin des Olives!/ Dans ta simplicité tu priais à genoux/ Celui qui dans son ciel riait au bruit des clous/ Que d’ignobles bourreaux plantaient dans tes chairs vives.)⁴

Şairin bu dizelerde yansıtmaya çalıştığı yaratıcı gücün, yanan Roma’yı lir çalarak izleyen, yangının sorumluluğunu günahsız Hıristiyanlara yükleyen, içlerinden çoğunu çarmıha gerip yaktıran, o yanan bedenleri hazırlattığı şölen sofrasında meşale gibi kullanan zalim Neron’dan bir farkı yoktur. Kendini yeryüzünde temsil eden, uğruna en zorlu işkencelerden geçen bir varlığı sadece sessiz izlemekle kalmayıp, alay edercesine gülmektedir. Herkesin önüne hedef gibi konan, acılar içinde kasılan bedeninden kanlar, terler akan kutsal varlığın aşağılanması, aslında, Yaratıcının da küçük düşürülmesi anlamına gelir. Resmi kabul görmüş Matta, Markos İncil’inde, terk edilme nedenini öğrenmek için Tanrı’ya haykıran, sonra da can veren bir peygamber var . O son haykırış, aradığını bulamamış, beklentisi karşılanmamış birinin umutsuzluğunu çok güzel dile getirmektedir. Şair, Tanrı’yı yüksekte tutmak için dünya yaşamında kendini alçaltan, ibadet edilen yeri yüceltmek için tüccarları tapınaktan kovarak baskın bir sınıfı karşısına alan bu ulu kişinin pişmanlık duyup duymadığını sorgular. Luka, Yuhanna İncil’inde ise, İsa, hiç sesini çıkarmadan, yazgısına boyun eğerek ölür. Sonunun böyle olacağı Kutsal Yasa’da yazılıdır. Kutsal Kitap’ta **Yirmi İkinci Mezmur**, asırlar asırlar öncesinden, olacakları içinde barındırır. “Tanrım, Tanrım beni niçin terk ettin” sözünden başlayıp, çarmıha gerilmesi, bedeninin çivilerle delinmesi, giysilerinin paylaşılması, susadığında sirkeli şarap verilmesi, başına dikenli tacın konulması, bütün bu eylemler orada yer almaktadır. Peygamber için bu başına gelenler şaşırtıcı değildir, önceden bildirilenler aşama aşama başına gelir. Önemli olan ölmek değil, ilahi buyruğun yerine gelmesidir. Şairi isyan ettiren, İsa’nın acıları benimseme tavrıdır, açıkça bir başkaldırı ortaya koymayıdır. Matta İncili’nin onuncu bölümünün otuz dördüncü ayetinde söylediği sözdür. İsa, orada, dünyaya barış için değil, kılıç için geldiğini açıklar. Kılıçla gelen kılıçla gidecektir, canını veren can bulacaktır anlayışıyla hareket eden, başına ne gelirse gelsin, Tanrı buyruğunun önemini ortaya koyan İsa gibi bir varlığa merhamet etmenin gereği yoktur. Sonunu bile bile bu yola düşen, her türlü olumsuz davranışı hak eder. Yakalanmaktan korkan Aziz Pierre’in efendisini üç kere yetkililer karşısında tanımazlıktan gelişini tutarlı bulur.

Habil ve Kabil(Abel et Cain), savcı Pinard’ın dini suç kanıtlar bulmaya çalıştığı şiirlerden biridir. Baudelaire, Kutsal Kitap’taki **Yaratılış** bölümünün dördüncü kısmında geçen trajik bir olayı dizelerine taşır. Âdem’le Havva’nın ilk çocuklarıdır Kabil’le Habil. Çiftçi olan büyük kardeş Kabil, toprağın ürünlerini, çoban olan Habil, sürüsündeki ilk doğan hayvanları Tanrı’ya sunu yaparlar. Yaratıcı, çobanın sunusunu tercih eder, çiftçininkini geri çevirir, sonu cinayetle bitecek sorun böylece Tanrı eliyle başlatılmış olur. Kabil kardeşini tarlaya çağırır, onu orada öldürür. Döktüğü kardeş kanıyla sulanan toprak lânetlenir, bundan böyle yeterli ürün vermeyecek, suçlu da aylak aylak yeryüzünde dolaşacaktır.

Topraklarından kovulan Kabil, kaygılar içindedir. Verilen cezayı çok ağır bulur. Tanrı'ya günlerinin öldürülme endişesi içinde akıp geçeceğini söyleyince, kimse onu öldürmesin diye üzerine bir işaret konur. Tanrı'nın huzurundan ayrılan Kabil, Aden bahçesinin doğusunda kalan topraklara yerleşir, soyunu sürdürür. Şair, bu anlatıya dayanarak, Habil'in soyunu, Rabbin koruması altında yiyip içen, bolluk içinde yaşayan, baba ocağından her türlü kısmeti alan, seven, sevilen varlıklar olarak betimler. Kıtık yüzü asla görmeyecek bu insanlar, gittikçe artan birikimleriyle, gelecek kaygısından kurtulurlar. Şair, kanla beslenen tahtakurusuna benzetir bu soyu. Kabil ise sefalet içinde sürünecektir. Karnı açlıktan yaşlı köpek gibi uluyacak, soğuk ininde zavallı çakal gibi titreyecektir. Şair, dolaylı bir şekilde sorgular Tanrı'yı, toprakla uğraşmak daha zor olduğu için, sunulan ürün gözünde daha değerli olması gerekirken, niçin İlkçağ ilâhları gibi kurbanı öne çıkarmıştır. Kan akıtılarak gerçekleştirilen sunuyla, büyük bir emek sonunda elde edilip verilen temiz buğday arasında ayırım yapmanın anlamı nedir. Sıradan ölümlünün bile çekimser kalacağı böyle bir ayırmada bulunup, kardeşler arasına nifak saçmayı, bütün evrenin yaratıcısı konumundaki güç nasıl benimser. İki sununun aynı anda kabul edilmesi varken, Yaratıcı, iki kardeşten birini tercih etme yolunu seçmiş, sonu cinayete varacak çatışmanın önünü açmıştır. Yeğlenen, şiirde de vurgulandığı gibi, saban değil, kargı olmuştur. Barışın yerini savaşın almasına neden olunan bir dünyada, Kabil denilen ölümlüyü anlamsız yere günah keçisi haline getiren, onu, ruhsal-bedensel yaşam boyu işkence altında tutan kutsal düzen sorgulanır, hale gelir. Şair, Kabil'in soyuna şunu önerir: "*Kabil soyu, gökyüzüne çık/ Ve Tanrı 'yı fırlat aşağıya!*" (*Race de Cain, au ciel monte/ Et sur la terre jette Dieu!*)⁵

Mahkemenin yargısına sunulan bir başka şiir de, **Şeytan'a Yakarışlar(Les Litanies de Satan)** başlığını taşır. Şairin, Tanrı'nın haksız gazabına uğradığına inandığı diğer varlık sıradan biri olmayıp, tam tersine, onun en yakın yardımcısıdır. Suçu, Yaradan'a karşı gelmek değil, yaratılan insana secde etmemektir. Topraktan yaratılan, yeryüzünü kana bulayacak bu varlığı küçümser. Sessiz kalıp, eski saygın konumunu sürdürüp hep rahat etmek yerine, kişilikli davranıp, kendine özgü tavrı ortaya koyması, onu, düşük bir varlık konumuna getirir. Meleklerin eğiticiliğini yapabilecek, Tanrı'nın yardımcısı olabilecek bir donanıma sahip kişinin, birden, istenmeyen birine dönüşmesi şaşırtır şairi. Gökte uçarken ne kadar görkemliyse, yere konduğunda öylesine hantal görünen, bu haliyle gemicilerin alay konusu olan albatrostan farksız kendisiyle, bir düşünce yüzünden göklerdeki saltanatından olan, düşmüş Şeytan arasında bağ kurar. Evrenin işleyişine tanıklık etmiş, üstün bilgiyle, beceriyle donatılmış bu lanetlenmiş sürgün, toplumsal düzenin dışına itilmiş şairin konuğu olur. Ne çok sevdiği, güvendiği annesi, ne de birlikte olduğu kadınlar onu anlayacak durumdadır. Bu dizeleri yazarken bir süre dost kalmayı umduğu, meleklerin en bilgilisi, en güzeli olduğu halde övülmeyen bu göksel sürgünden, dünyadaki tükenmeyen yoksulluğuna acımasını bekler. Yazgının ihanetine uğramış, haksızca sürgüne itilmiş bu kişinin bilgisi sonsuz olup, yeraltını yönetme, bütün sıkıntıları dindirme özelliği vardır. Ezilenlerin, cüzamlıların yanındadır, ölüm karşısında umuttur. Darağacında az sonra can verecek suçluya bile, onu izleyen

topluluğu küçümseten o bakışı verir. Kıskanç Tanrı'nın yeraltına gizlediği değer biçilmez taşların yerini bilir. Madenlerin uykuya gömüldüğü karanlıklar onun için aydınlıktır. Saçaklarda yürüyüp duran uyurgezerleri boşluğa düşmekten kurtaran, atlar tarafından çiğnenen ayaşın kemiklerinin kırılmamasını sağlayan, güçsüzü avutan hep odur. Kızların gönüllerine giyim kuşam sevgisi sokan, sürgünlere değnek olan, kâşiflere ışık tutan, asılanlara, pusu kuranlara güç veren odur. Öfkeli Tanrı'nın yeryüzü cennetinden kovduklarına babalık eden bu lânetli, şairin, yoksulluk başta olmak üzere, çektiği bütün sıkıntılarına çare olabilecek, hiç değilse, acıklı durumuna ilgi duyup merhamet edecek tek güçtür. Manevi değerlerin tek hakikat olarak sunulduğu şu yeryüzü yaşamında, her gün kurulan sonra yıkılan insani cehennemler karşısında bunalan, tekdüzeliğin ağır zincirleri altında ezilen şair için, bu sürgün konuk, içtenliğine güvenilecek, onun için de zorlanmadan, dert ortağı edilecek kişidir. Şiirin sonunu bir yakarıyla bitirir şair. Saltanat sürdüğü göklerdeki ayrıcalıklı yerini yitirse de, ebedi cehenneme atılıp orada düşleriyle baş başa kalsa da, bu varlığı över, başarısının sürüp gitmesini ister. Ona şu dizelerle seslenerek şiirini bitirir: *“Yardım et, şu kimsesiz ruhum bir gün dirlensin,/ Senin yanında ve Bilim Ağacının altında,/ Dalları Mabet gibi yeşerirken altında.(Fais que mon âme un jour, sous l'Arbre de Science/ Près de toi se repose, à l'heure où sur ton front,/ Comme un Temple nouveau ses rameaux s'épandront!)”*⁶

Son dizelerde, yüceltme eylemi doruk noktasına çıkar. Şairin ondan beklediği, sadece acılarını paylaşıp ruhunu hafifletmesi değildir, yeryüzü cennetinde bulunan iyiyi kötüyü bilme ağacının altına yerleştirdiği bu gizemli güçten, yanına oturabilme ayrıcalığını ister. Bilgi ağacının dallarının altında nasıl yayıldığını görmeyi arzular. Onun olduğu yerde yeni bir tapınak yükselmektedir, o tapınağı, Tanrı'nın kutsal evine yeğler. İlginç olan, iyi-kötü nasıl bir eylem söz konusu olursa olsun, Tanrı'nın asla sorgulanmayacağını öğreten Katolik terbiyeyle yetişmiş Baudelaire gibi birinin, sanatçı kimliğine bürünür bürünmez, haksızlığı dile getirmek için, sadece sıradan insanı değil, Tanrı'yı bile karşısına alma cesaretini göstererek ikiyüzlü töreyi yerle bir etmesidir.

Sabah Saat Birde (A une heure du matin) düzyazı şiirinde olduğu gibi, kendisiyle baş başa kaldığı saatlerde, Tanrı'ya olan yönelim daha farklı olacaktır. Bu parçada, şair, yorgunluktan bitmiş bir şekilde odasına çekilir. Amaç dinlenmekten çok sessizliği yaşamaktır. Kimsenin gelmeyeceğini bile bile, anahtarı iki kere çevirir kilitte. Böylece, onu iğrenç dünyadan ayıran engeller sağlamaştığında, insan yüzünün işkencesinden kurtulduğunda, yalnızlığı artacak, kendisiyle hesaplaşma olanağını bulacaktır. Bulunduğu kapalı ortamda, günü nasıl geçirdiğine takılır. Birçok sözde aydınlı tanışır, öylesine bilgilidirler ki, içlerinden biri Rusya'yı ada sanır. Görev yaptığı yeri dürüst insanların yeri olarak belirleyerek, benzer yerlerin namussuzlarla dolu olduğunu ima ettiğinin farkında olmayan bir dergi yöneticisiyle tartışır. Venüs gibi havalı görünmeyi kafasına takan sıradan bir oyuncu kadını beğendirmek için, bir tiyatro yönetmeninin kapsını çalar. Tanımadığı insanlarla selâmlaşır, eldiven takmadan birkaç kişini elini sıkmak zorunda kalır. Dostundan kolayca

yapılabilecek yardımı esirgerken, hiç hak etmeyen birine de katkı sağlar. Gün boyu yapılanlar bunlardır, boşuna geçmiş zaman dilimidir. Oysa, bütün istediği, gecenin sessizliğinde, kendiyle gururlanmak, birazcık övünmektir. Ne yazık ki, karanlıklar denizinde, bu yaptıklarıyla ne bedensel, ne de ruhsal dinleniş olasıdır. İğrenç yaşamın pisliklerinden, yalanlarından kurtarmaları, ona güç vermeleri için sevdiklerinin ruhlarına seslenir, onlardan yardım umar. Asıl önemlisi, Tanrı da seslenenler arasındadır, ama yüklenen işlev oldukça farklıdır: “ *Ulu Tanrım, izin verin, birkaç güzel dize yaratayım da insanların en aşağılığı olmadığını, hor gördüklerimden aşağı olmadığını kanıtlayayım kendime.*”⁷

Görüldüğü gibi, şair, tek başınayken Tanrı’yla bir sorunu yoktur. İsteğe bulunurken bile onu üst konumda tutar. Dünya yaşamındaki bütün iğrençlikleri ortadan kaldırmasını istediği kişiler ölmüşlerinin ruhlarıdır. Tanrı’dan beklentisi, sanatçılığını besleyecek gücü vermesi, yararlandığı kaynağı verimli kılmasıdır. Burada çelişkili olan, iyi bir yaratıcı olmayı Tanrı’dan istiyor, isteği gerçekleştiğinde de, yardım aldığı varlığa ters düşüp başkaldırıyor. Yardım etmenin bedelini karşısına alayıcı, sert bir üslûpla çıkarak, yine Tanrı’ya ödetiyor. Bu davranış biçimi, tek açıdan değerlendirildiğinde, onu inançsız biri gibi göstermekte, din düşmanı sanılmasını kolaylaştırmaktadır. Sartre da, *Baudelaire* adlı incelemesinde benzer tutum içindedir; Baudelaire’in 1847’de yayınlanan *Fanfarlo* eserinde geçen “*Nasıl ateşli bir sofı olduysa, öylesine tutkulu bir tanrısızdı o*” sözünden hareketle, onun, “tanrısızlığın öğretmenliğini”⁸ yaptığını söyler. Oysa, *Fanfarlo*’nun daha ilk sayfasında eserin başkişisi Samuel Cramer’le ilgili yapılan saptama, bu türden bir yaklaşımı olumsuz kılacaktır. Samuel Cramer, Manuela de Monteverde takma adıyla (kadın ismi), bir zamanlar “romantik saçmalıklar” kaleme almış, Alman bir anneyle Şilili bir babanın “çelişkilerle dolu” çocuğudur. Gündelik yaşamı bir sahne kendini de oyuncu olarak gören bir kişidir. Bu yaradılıştaki birinin “ateşli bir sofuluk”tan “tutkulu bir tanrısız”lığa gidip gelmesi çok doğaldır. Sartre’in böyle bir gerçeği görmezlikten gelerek, Samuel Cramer’in yaratıcısı Baudelaire’i tanrısızlık noktasına taşınması ilginçtir.

Şair, annesine yazdığı 28 Şubat 1858 tarihli mektupta, bütün umutlarını yitirdiğini, Tanrı’ya sığınarak, bir başka işkence içine girdiğini yazar. Gereksinim duyduğu parayı nasıl, ne zaman edinebileceğini sorgular. 1 Nisan 1858 tarihli mektupta, dostsuz, yuvasız bir şekilde sürdürdüğü mutsuz hayatı Yaratıcı’yla paylaşır. 6 Mayıs 1861 tarihli mektupta, görünmeyen bir dış varlığın kendi kaderiyle ilgilenmesine inanmayı gönülden istediğini dile getirir. 10 Ocak 1865 tarihli mektup, annesine olan içten yaklaşımında dini duygunun ne kadar ağır bastığını bize göstermektedir: “*En esaslı ödevim, seni mutlu kılmaktır; bütün düşüncem de budur; ama bu bana nasip olacak mı, bilmem. Bazen, Allah bu imkânı benden birdenbire alıverirse diye düşünüyorum da, tüylerim diken diken oluyor.*”⁹ Burada da görüldüğü gibi, aile yaşamına, kendi içine döndüğünde, dini duyguların yansımada olumsuzluk yaşanmaz.

Baş Kaldıran(Le Rebelle) şiirinde, gökten kartal gibi bir melek indirir. Görevi, bir dinsizi doğru yola getirmektir. Öğüt vereceği kişiye iyilik meleği olduğunu söyleyerek, kızgın bir şekilde, saçlarından tutar. Acıma duygusundan dokuyacağı kilimi İsa’nın önüne serebilmek için, kötü, zavallı, hastalıklı, aykırı

ne varsa, hiç yüzünü buruşturmadan sevme zorunluluğundan söz eder. Sonra ekler: “*Böyledir Sevgi! Yüreğin bıkıp bezmeden,/ Tutuştur esrimeni Tanrı aşkıyla sen;/ Budur, çekiciliği bitmeyen gerçek Haz!*”(Tel est l'Amour! Avant que ton coeur ne se blase,/ A la gloire de Dieu rallume ton extase;/ C'est la Volupté vraie aux durables appas!)¹⁰ Melek, sever gibi olsa da, hırpalara dinsizi doğru yola sokmak için. Şiirin son dizesinde sadece dinsize söz verilir, verdiği yanıt olumsuzdur. Ama o dizeye gelene kadar meleğin ağzından söylenenler, kilisenin söylemine çok uygundur.

André Suarès'e göre, Baudelaire, eserinde, bir âlemin düşüşünü, çöküşünü haber verir. Bir ahlâkın son nefesini verdiğini haykırır, aynı değerde artık bir daha doğması da mümkün değildir. Kala kala, ona, bir Tanrı düşüncesi kalır, her zamankinden daha güçlü bir Tanrı duygusuyla dolar. Kötülüğün, acının evrensel yazgısı, onu, ilâhi güce inanmaya zorlar, ona da ancak Şeytan'dan sıyrılarak ulaşması gerekir. Tanrı düşüncede yatar, Şeytan ise denemeden ibarettir. Şairin mistik özelliği olmasa, boş bir tapınak, Tanrı'sı olmayan kilise gibi görünür. Katolik olduğu için günaha gereğinden fazla inanır, vicdan azabının ne demek olduğunu bilir. Yazar, bir bölümünü Baudelaire'e ayırdığı *Üç Ölümsüz (Trois Grands Vivants)* kitabında, şairdeki dini yaklaşımı şu sözcüklerle değerlendirir: “*Kim İncil'den bahsederse mevcut Tanrı'dan bahseder. Kim Baudelaire'i dinlerse, görünmeyen Tanrı'ya doğru bağırarak bir insanı işitiyordu. İnsan, Tanrı'ya asla göremez. Ama o mevcuttur, buradadır; olması da lâzımdır. Bu korkunç bir dramdır. Baudelaire, benliğini, Paris'in Job'u kılar. Süprütüsü hayatıdır. Yüzyıl ise onun cüzamı.*”¹¹ Bu yapılan yorumda üzerinde durulması gereken, şairin Job adıyla anılan, bizim Eyüp peygamber olarak bildiğimiz kutsal kişiye benzetilmesidir. Kutsal Kitap'ta, Üs ülkesinde yaşadığı belirtilen Eyüp, Doğudaki insanların en zengini sayılan, doğruluğuyla, adalet duygusuyla tanınan bir adamdır. En belirgin özelliği, Tanrı'dan korkması, kötülükten kaçınmasıdır. Bir gün, ilâhi varlıklarla birlikte Şeytan da Yaradan'ın huzuruna çıkar. Rab, kendine nereden geldiğini sorduğunda, “dünyada gezip dolaşmaktan”, diye yanıtlar Şeytan. Tanrı, konuşmayı Eyüp'e getirerek, kusursuzlukta, Tanrı'ya olan korkusunda dünyada benzersiz olan bu adama bakıp düşünüp düşünmediğini sorar ona. Eline fırsat geçiren Şeytan, zenginlikle donatıldığından, bu korkunun olmasının doğal olduğunu, sahip olduğu ne varsa elinden alındığında, tutumunun tamamen değişeceğini söyleyerek, sınanmasının yolunu açar. Eyüp, sadece mal varlığını, bütün çocuklarını yitirmekle kalmaz, bütün bedeni korkunç acı veren çıbanlarla kaplanır. Önce sabır gösteren Eyüp, eşinin, arkadaşlarının da kıskırtmasıyla, sonunda, doğduğu güne lânet eder. İyi olanı ödüllendirip, kötülüğü cezalandırdığı varsayılan Tanrı'nın bu yaklaşım şekli, Şeytan karşısındaki konumudur insanı isyan ettiren. Acı çeken Baudelaire de, Paris'te yaşayan bir Eyüp 'ten farksızdır.

Bernard-Henri Lévy'nin *Baudelaire'in Son Günleri (Les Derniers jours de Charles Baudelaire)* adlı roman tarzında yazılmış kitabında, şairin Katolik inançla ilgili şaşkıncı şu sözlerine dolaylı bir anlatımla yer verilir: “*Katolikliğin yatıştırıcı bir din olduğundan söz edilir sık sık. Ne büyük yanlışlıktır! Ne budalalık! Tam tersine, hiçbir din bu denli korkunç olamazdı...Hiçbiri, bu denli zor beğenir olamazdı...Hiçbiri, insanların yüreğini baştan çıkararak sonsuz*

*Doğa'nın temelini kirlilemek, karartmak için bu kadar şey yapmamıştı...)*¹² Açıkça ya da gizli olarak, düzenlenen ayinlerde, dini törenlerde, hiçbir dinin bu denli acımasızlık göstermeye cesaret edemediğinden söz eder. Oysa, kötülüğe, ilk günaha inanan kişidir Katolik. Baudelaire'de Katolik kelimesinin anlamı geniştir. Ona göre, “doğayı yeniden oluşturmak, doğanın üzerinde yükselmek için sürekli ve kesintisiz deneme”nin belirtisi olduğundan, moda; bir yüzde aynı doğanın yara izlerini silerek “*insanı yontuya yaklaştırdığı*”¹³ için makyaj, Katoliktir. “İncil’deki mesajın son sözü olan içgüdüden ve süreklilikten, insanın koparılışının en güzel simgesi” olan, şairde de yansımaları bulduğumuz Dandi, en büyük Katoliktir.

Baudelaire’in *Günceler*’ini dikkatli bir şekilde okuduğumuzda, çocukluğundan beri gizemciliğe eğilimi olduğunu, Tanrı’yla sürekli konuştuğunu anlarız. Ödevini yapmak, yarın için Tanrı’ya güvenmek önemli bir ilkedir onun için. **Tanrı ve derinliği** başlığını koyduğu yazıda, onu, ne kadar yüceltir: “*Zekâdan yoksun olmayan kimse her zaman yoksun olduğu yardımcıyı ve dostu Tanrı’da arayabilir. Tanrı herkesin başoyuncu olduğu bir trajedide daimi dert ortağıdır.*”¹⁴ Duayı bilgelik, güç, yardımseverlik olarak gören; dünya yaşamındaki aşağılanmalarını Tanrı’nın bir lütfu sayan bir sanatçı vardır karşımızda.

Baudelaire, yaşamının sonunu getirecek beyin kanamasını bile bir kilisede geçirir. Belçika’nın Namur şehrinde bulunan tarihi Saint-Loup Kilisesi’ni gezerken yere düşer, sağ tarafına inme iner. Daha sonra, Paris’ getirilip, tanınmış bir sağlık evine yatırılır. Félix Nadar’ın arkadaşı Asselineau’yla olan bir ziyaret anısı, şairin Tanrı’ya olan yaklaşımını farklı bir açıdan göstermesi açısından etkileyicidir:

*“Onu, sağlık evindeki son görüşümde, ruhun ölümsüzlüğünü tartışmıştık. Biz diyorum, çünkü gözlerinden, konuşabilecekmiş gibi bir izlenim edinmiştim açıkça. ‘Görelim, diyordum, nasıl inanıyorsun Tanrı’ya.’ Baudelaire, dirseğimizi dayadığımız parmaklıktan doğrulup göğü gösterdi. Karşımızda, üstümüze doğru, Zafer Anıtı’nın görkemli karaltısını ateş ve altınla kuşatıp bütün bulutları tutuşturan çok göz alıcı bir günbatımı başlıyordu. – Crénom! Ah! crénom! Diye tersleniyor, bana gücenip surat asıyor, göğe doğru yumruk sallıyordu.”*¹⁵

Artık yeryüzünde son günlerini yaşayan sanatçının bu görünümüyle, çarşıda Tanrı’ya niçin kendini terk ettiğini haykırarak soran, sonra da can veren İsa’dan, kötülükten uzak bir insan olduğu halde, acılar içinde kıvrandırılan Eyüp’ten farkı yoktur.

Bu çalışmada da değindiğimiz gibi, töreye, dini inançlara saldırıdan hakkında dava açılan Baudelaire, sadece töre karşıtlığından dolayı suçlu bulunmuştur. Savcı Ernest Pinard, incelediğimiz bazı şiirleri kanıt olarak sunsa da, yargı makamı önüne konulan parçalarda dini bir suç unsuruna rastlamamış, bu açıdan eseri aklamıştır. Aile ocağında, eğitim hayatında çok sağlam Katolik inanç terbiyesinden geçen şair, Kutsal Kitap’ta konu edilen “ilk günah” kavramının etkisi altında kalmış, gündelik yaşamında Tanrı’ya saygı duyup, yaratıcı güce bütün içtenliğiyle sarılırken, sanatçı kimliğine büründüğünde, takındığı tutum

tamamen değişmiştir. Haksızlığa uğradığına inandığı varlık, insana dair olumsuz düşüncesinden dolayı göklerdeki seçkin yerinden olan, sonsuz bir lânete uğratılan Şeytan ya da iki kardeş arasında yapılan ilâhi ayırım karşısında aşağılanan, emeği hiçe sayılan, sonunda kardeş katili olan Kabil de olsa, Tanrı'ya karşı onların yanında yer alır. İlk insanın ortaya çıkışından günümüze kadar bütün dinlerin ittiği, dünyanın yanarak buhar olup silineceği güne kadar da yadsıyacağı bu iki varlık, şairin yorumunda, alışılmış kimliklerinin ötesine geçme olanağını yakalar. Yeryüzünde öyle bir düzen kurulmuştur ki, masumlar suçlu sayılmış, asıl suçlu olanlarsa – sahte günahsızlık maskesi altında – ayrıcalıklı bireyler haline gelmiştir. Baudelaire'in şanssızlığı, Telemakhos'u erdemli, sağduyulu olmaya hep zorlayan Mentor gibi bir rehberden yoksun oluşudur. Yaşadığı dönemde böyle bir yol göstericisi olsaydı, kendinden iki asır önce yaşamış Spinoza'nın her türlü insani boyuttan arındırdığı tanrı yaklaşımını benimser, maddi-manevi her türlü beklentiden uzak kalarak rahat ederdi.

NOTLAR VE KAYNAKÇA

- 1 Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, Çekirdek Yay., İstanbul, 1998, s. 19.
- 2 Charles Baudelaire, *Özel Günceler-Apaçık Yüreğim-*, Çev.: Sait Maden, İş Bankası Yay., İstanbul, 2015, s. 85.
- 3 Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, s. 199.
- 4 Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Erdoğan Alkan, Varlık Yay., İstanbul, 2000, s. 220.
- 5 Charles Baudelaire, *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, s. 239.
- 6 Çev.: Erdoğan Alkan, *A.g.y.*, s. 228.
- 7 Charles Baudelaire, *Paris Sıkıntısı*, Çev.: Tahsin Yücel, Adam Yay., İstanbul, 1982, s. 23.
- 8 Jean-Paul Sartre, *Baudelaire*, Çev.: Bertan Onaran, de Yay., İstanbul, 1964, s. 44.
- 9 Charles Baudelaire, *Mektuplar*, Çev.: Bedia Kösemihal, Düşün Yay., İstanbul, 1983, s. 219.
- 10 *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, s. 281.
- 11 André Suarès, *Üç Ölümsüz*, Çev.: Tahir Yücel, Hece Yay., Ankara, 2007, s. 152.
- 12 Bernard-Henri Lévy, *Charles Baudelaire'in Son Günleri*, Çev.: Nuriye Yiğitler, Sel yay., İstanbul, 1999, s. 222.
- 13 *A.g.y.*, s. 226.
- 14 *Özel Günceler-Apaçık Yüreğim-*, Çev.: Sait Maden, s. 118.
- 15 *Kötülük Çiçekleri*, Çev.: Sait Maden, s. 358.

